

Appendix - IX

CENTRE OF ADVANCED STUDY IN EDUCATION
 FACULTY OF EDUCATION & PSYCHOLOGY
 THE M.S. UNIVERSITY OF BARODA
 VADODARA - 390 002

માર્ગદર્શક :
 ડૉ.આર.જી. કોઠારી
 રીડર ઈન એજ્યુકેશન
 એમ.એસ. યુનિવર્સિટી,
 વડોદરા.

પ્રયોજક :
 અંજલિ મહેતા
 પીએચ.ડી. વિદ્યાર્થીની

સાહેબશી / બહેનશી

હું પીએચ.ડી. ની વિદ્યાર્થીની છું. મારા પીએચ.ડી. સંશોધનનો વિષય છે, "AN EXPLORATORY STUDY OF GUJARATI LANGUAGE TEACHING IN UPPER PRIMARY SCHOOLS OF BARODA CITY".

આ સાથે અવલોકન નોંધ પત્રક (Observation Schedule) તૈયાર કરેલ છે તે અંગે આપ એક નિષ્ક્રાંત તરીકે અભિપ્રાય દર્શાવશો. આપના સૂચનો મારે માટે ખૂબજ ઉપયોગી થશે.

આભાર,

લિ.,
 આપની વિશ્વાસુ,

(અંજલિ મહેતા)

-પીઠ : ધારા સંશોધન નાં હેતુ ક્રમાંક - ૨ માટે આ Observation Schedule તૈયાર કરેલ છે. ધારા સંશોધન ના હેતુઓ નીચે પ્રમાણે છે.

- (1) To study the clarity of observations of teaching Gujarati on the part of teachers.
- (2) To study the teaching procedure followed by the teachers in teaching Gujarati with respect to.
 - (a) Various skills of Gujarati teaching.
 - (b) Various methods and techniques of teaching Gujarati.
 - (c) Use of audio Visual aids.
- (3) To study the achievement of students in subject of Gujarati.
- (4) To study the problem faced by the teacher in teaching Gujarati.
- (5) To identify common errors committed by students in writing Gujarati.
- (6) To study the opinion of teachers and experts about teaching Gujarati.

નોંધ : ગુજરાતી શિક્ષણ ના હેતુઓ આ સાથે સામેલ છે.

ગુજરાતી શિક્ષણના હેતુઓ :

(ધોરણ ૧ થી ૭ ના નવા પાઠ્યક્રમ ગુજરાત રાજ્ય ૧૯૮૭ થી ક્રમશઃ અમલ મુજબ)

૧. શ્રવણ કૌશલ્ય

વિદ્યાર્થી :

- ધીરજ પૂર્વક તેમજ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળે.
- વક્તાના કથનમાં રહેલાં વ્યંગ, વિનોદ, ભાવના વગેરેને સમજે.
- વક્તા પ્રત્યેની અભિમુખતા કેળવી યોગ્ય ઝડપને અનુસરે
- માતૃભાષાના સ્વરો અને વ્યંજનોમાં ઉચ્ચાર ભેદ પારખે.
- શબ્દના અને ભાષાના વિવિધ પ્રયોગોના અર્થ સમજે.
- કથનનું સાર ગ્રહણ કરે.
- લિપિચિહ્નો અને તેના ધ્વનિ સાથે તેઓ સંબંધ પ્રસ્થાપિત કરતાં શીખે.

૨. કવન કૌશલ્ય

- યોગ્ય ઝડપે બોલે
- સંવાદાત્મક અભિનયમાં ભાગ લે
- યોગ્ય શબ્દોની પસંદગી કરી રજૂઆત કરે
- અચકાયા વિના અર્થાનુસારી રીતે બોલવાની ક્ષમતા કેળવે
- યોગ્ય વાક્ય રચનાનો ઉપયોગ કરે
- કોઈ અભિપ્રાય કે હકીકતને પોતાની રીતે મૂલવે અને તે અંગે સ્વતંત્ર અભિપ્રાય આપે.

૩. વાચન કૌશલ્ય

- પુસ્તકને યોગ્ય રીતે પકડી તથા પુસ્તક અને આંખ વચ્ચે યોગ્ય અંતર રાખીને વાંચે
- યોગ્ય ઝડપે અને અર્થભાવનું વહન થાય તે રીતે વાંચે
- વિરામ ચિહ્નોનો ખ્યાલ રાખી મુખવાંચન કરે.
- નિબંધ, કવિતા, વાર્તા, નાટક વગેરેનું યોગ્ય રીતે મુખવાંચન કરે.
- સમુચિત ગતિ અને અર્થ બોધ સાથે મૂકવાંચન કરે
- ધ્યાન પૂર્વક અને સાવધાની સાથે વાંચવાની આદત વિકસાવે

૪. લેખન કૌશલ્ય

- વ્યવસ્થિત રીતે અને સુઘડ રીતે લેખન કાર્ય કરવાની ટેવ પાડે
- એકવડી લીટીની નીચે લખવાની ટેવ પાડે
- મરોડાદાર અક્ષરોથી યોગ્ય ઝડપે, સ્વચ્છતા અને સુઘડતા જાળવીને લખે
- યોગ્ય વિરામચિહ્નો નો સમુચિત ઉપયોગ કરી લખે
- અનુલેખન ની તાલીમ મેળવે
- શુદ્ધ જોડણી જાળવવા બિસ્સાકોશની જોવાની આવડત વિકસાવે
- લિપિના ચિહ્નો જ વાપરે
- કથાનુસાર, વર્ણનાત્મક, કલ્પનાત્મક અને વિચાર પ્રધાન લખાણો લખે
- ઔપચારિક તેમજ અનીપચારિક બન્ને પ્રકારના પત્રો લખે
- સંવાદ લખે

૪. ભાવાત્મક કૌશલ્ય :

- ભાષાની કૃતિઓમાં નિરૂપિત થયેલ વિચાર, ભાવ, સંવેદના સમજે તેનું અર્થગ્રહણ કરે
- કૃતિઓનો રસાસ્વાદ પામે
- કૃતિઓનો કેન્દ્રવર્તી વિચાર સમજે
- કાવ્યમાં પ્રગટ થતાં લય, લાગણી અને વિચાર ભાવ સમજે તથા જાણે
- નવા શબ્દો, શબ્દ સમૂહો, રૂઢિપ્રયોગો, લોકોક્તિઓ, કહેવતો વગેરેના અર્થ અનુભવ દ્વારા સમજે

૧. ગદ્ય / પદ્ય / વ્યાકરણ નો વર્ગ :
૨. પાઠ કે એકમ જે શીખવવાનો છે તે :

I પ્રસ્તાવના

૧. પ્રસ્તાવના વિષયને અનુરૂપ થઈ છે ?
૨. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓમાં રસ જાળવી શક્યા છે ?
૩. પૂર્વજ્ઞાનના આધારે હાલના જ્ઞાનનું જોડાણ યોગ્ય રીતે કરી શક્યા છે ?
૪. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને કંઈક નવું શીખવવા માટે પહેલ કરી શક્યા છે ?
૫. પ્રસ્તાવના નોલેજ લેવલ (Knowledge level) પ્રશ્નો થી થઈ છે ?
૬. પ્રસ્તાવના અંદરસ્ટેન્ડિંગ લેવલ (Understanding level) પ્રશ્નો થી થઈ છે ?
૭. પ્રસ્તાવના એપ્લીકેશન લેવલ (Application level) પ્રશ્નો થી થઈ છે ?
૮. પ્રસ્તાવના લેખક / કવિ દ્વારા માપવામાં આવતા ભાવ કે સંદેશ ને આધારિત પ્રસ્તાવનામાં શિક્ષક વિદ્યાર્થી સ્વતંત્ર રીતે વિચારો સ્થૂ કરી શક્યા છે ?
૯. પ્રસ્તાવના વિદ્યાર્થીની માનસિક કલા નેખાનમાં લઈ સરળ થી સંકુલ તરફ ધામ છે.
- ૧૦ પ્રસ્તાવના ઉદાહરણો આપીને કરે છે
૧૧. પ્રસ્તાવના પ્રશ્નોત્તરીથી કરે છે
૧૨. પ્રસ્તાવના સમજૂતી દ્વારા થઈ છે
૧૩. પ્રસ્તાવના વાર્તાકથન થી શરૂઆત થઈ છે.
૧૪. પ્રસ્તાવના નાટ્યભૂમિકા દર્શન થી શરૂઆત થઈ છે
૧૫. પ્રસ્તાવના ઐતિહાસિક ભૂમિકા, મહત્વની ઘટના ને આધારે પ્રસ્તાવના થઈ છે.
૧૬. પ્રસ્તાવના દ્રશ્ય શ્રાવ્ય સાધનો નો ઉપયોગ કરીને પ્રસ્તાવના કરી છે.
૧૭. પ્રસ્તાવનાની પ્રશ્નોત્તરી અસરકારક છે ?

II શિક્ષણની પદ્ધતિઓ

ગદ્ય / પદ્ય

II (i) આદર્શ વાચન / ગાન

૧. શિક્ષક પઠનું વાચન કે ગાન ભાવવાહી રીતે અને સ્વભાવિકતાથી કરે છે.
૨. શિક્ષક વાચન ગાન દરમ્યાન અટકસ્થાનો જાળવી શકે છે ?
૩. શિક્ષક વાચન કે ગાન યોગ્ય ઝડપે પૂરો કરી શક્યા છે ?
૪. શિક્ષકવાચન શુદ્ધ ઉચ્ચાર પૂર્વક અને લયબદ્ધ આરોહ-અવરોહ પૂર્વક રીતે કરે છે.
૫. શિક્ષક વાચન કે ગાન વખતે વર્ગનું વાતાવરણ શાંત રાખી શકે છે.
૬. વાચન કે ગાન વખતે શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ નજર રાખીને કરે છે.

૧. વિદ્યાર્થીની મદદ લઈ શિક્ષક ચર્ચા ની સરૂઆત કરે છે.
 ૨. શિક્ષક પ્રશ્નોત્તરી થી ચર્ચા કરે છે.
 ૩. સવિસ્તાર વર્ણન દ્વારા ચર્ચા કરે છે.
 ૪. ચર્ચા દરમ્યાન આવશ્યક ઉદાહરણો આપી સમજાવે છે.
 ૫. કાવ્ય કે પાઠ ની પંક્તિઓની દરેક પંક્તિઓ લઈ ચર્ચા કરે છે.
 ૬. સંદર્ભ પંક્તિનો ઉપયોગ કરીને કાવ્યનો ભાવ વધુ સ્પષ્ટ કરવા પ્રયત્ન કરે છે.
 ૭. કૃતિઓનો રસાસ્વાદ વિદ્યાર્થીઓ માણી શકે તેવું વાતાવરણ શિક્ષક જન્માવી શકે છે.
 ૮. ભાષાનું માધુર્ય, શૈલીનું જ્ઞાન શિક્ષક આપે છે.
 ૯. પાઠ કે કાવ્યની ગહનતા અને વિચારોનું ઉદાહરણ વિદ્યાર્થી પામી શકે તે માટે શિક્ષક તર્કબધ્ધ ક્રમિકતા દાખવીને પ્રશ્નો પૂછે છે.
 ૧૦. કાવ્યના બંધારણનો ખ્યાલ આપે છે.
 ૧૧. કાવ્યની શૈલીનો ખ્યાલ આપે છે.
 ૧૨. કાવ્યના ભાવ પદ્યનો ખ્યાલ આપે છે.
 ૧૩. કવિના સચોટ સંદેશ નો નિર્દેશ ધ્યાનમાં રાખે છે.
 ૧૪. કાવ્યની ચર્ચા કાવ્યના ભાવને પૂષ્ટી આપતી અગત્યની પંક્તિઓ શિક્ષક ગાઈને કે વાંચીને ધોળ્ય રીતે કરે છે.
 ૧૫. એકમમાં રજૂ થતાં હાસ્યરસ ની ચર્ચા કરે છે.
 ૧૬. એકમમાં રજૂ થતાં કટાક્ષભાવની ચર્ચા કરે છે.
 ૧૭. એકમમાં રજૂ થતાં સમાજ દર્શન, રાષ્ટ્ર કે વિશ્વના પ્રાણ પ્રશ્નોની ચર્ચા કરે છે.
 ૧૮. શિક્ષક નવા શબ્દો નો ઉલ્લેખ ચર્ચા દરમ્યાન જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં રજૂ કરી શક્યા છે.
 ૧૯. દ્રષ્ટિપ્રયોગો નો ઉલ્લેખ ચર્ચા દરમ્યાન જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં શિક્ષક રજૂ કરી શક્યા છે.
- શ્રવણ કૌશલ્યની ખીલવણી નીચેના દ્વારા થાય છે.**
૨૦. ગબ્બ, વાર્તાઓ, વર્ણન, વિવેચન સંભળાવે છે.
 ૨૧. મૌખિક રૂપેઆપવામાં આવેલી સૂચનાને ફરી ફરી યાદ કરાવે છે.
 ૨૨. સ્થાનિક બોલી ને બદલે માન્ય ભાષાનો ઉપયોગ કરે છે.
- કથન કૌશલ્ય ની ખીલવણી નીચેના દ્વારા થાય છે.**
૨૩. વિદ્યાર્થી દ્વારા બોલાતી અશુભ્ધ ભાષાને શુદ્ધ ઉચ્ચારણ માટે ટકોર કરે છે.
 ૨૪. ગભરાઈ ને બોલતા વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહિત વાચન વખતે કરે છે.
 ૨૫. પરિસ્થિતિઓને અને ઘટનાઓનું વર્ણન કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે.
- વાચન કૌશલ્ય ની ખીલવણી નીચેના દ્વારા થાય છે.**
૨૬. વિદ્યાર્થીઓને અનુકરણ વાચન તરફ દોરે છે.
 ૨૭. શબ્દો અને વાક્યોને શુદ્ધ ઉચ્ચારણ સાથે વાંચવા પ્રેરે છે.

લેખન કૌશલ્ય ની ખીલવણી નીચેના દ્વારા થાય છે.

૨૮. યોગ્ય રૂપ અને અંતર સાથે લખવા માટે પ્રેરે છે.
૨૯. સાચી જોડણી લખવા ધ્યાન આપે છે.
૩૦. સુંદર હસ્તાક્ષર માટેની પ્રેરણા આપે છે.

સમગ્ર ચર્ચા દરમ્યાન

૩૧. શિક્ષક દ્વારા પૂંજાયેલા પ્રશ્નોમાં વિદ્યાર્થી યોગ્ય પ્રતિભાવ આપે તેની રાહ જુએ છે.
૩૨. વિદ્યાર્થી દ્વારા અપાતા પ્રતિભાવમાં શિક્ષક પ્રોત્સાહક શબ્દો જેવાં કે શાબાશ, સુંદર, સરસ, બોલો, ગભરાઓ નહિ તો ઉપયોગ થાય છે.
૩૩. શિક્ષક નકારાત્મક વલણ રાખે છે જેવાં કે 'આટલું નથી આવડતું', 'વારંવાર કહેવું પડે છે.'
૩૪. શિક્ષક વિદ્યાર્થી જાતે પોતાના પ્રતિભાવોનું મૂલ્યાંકન કરે તે માટે પ્રેરે છે.
૩૫. વિદ્યાર્થીઓ બીજા અનેક જગ્યાએથી માહિતી મેળવે તે માટે સલાહ કે માર્ગદર્શન આપે છે.

ચાઈ નો ઉપયોગ ગદ્ય / પદ્ય માં નીચેની ભામતોમાં થાય છે.

૩૬. ગદ્ય કે પદ્ય માં આવતા રેખાચિત્રો માટે
૩૭. ગદ્ય કે પદ્ય ના તુલનાત્મક અભ્યાસ માટે
૩૮. જોડણી ના નિયમોની યાદી બનાવવા માટે
૩૯. ફલેશ કાર્ડનો ઉપયોગ વ્યાકરણ શિક્ષણના પુનરાવર્તન માટે કરે છે.
૪૦. વિભક્તિનો ઉપયોગ લોકગીતો અને રાસનો પરિચય આપવા માટે
૪૧. નવાં શબ્દોને મોડેલ્સ દ્વારા સમજાવવામાં

નીચેની ભામતોને ધ્યાનમાં રાખીને મૂલ્યાંકન કરે છે.

૧. પ્રશ્નો પૂછીને
૨. કાવ્યગાન કરાવીને
૩. બોધ લખવા આપીને

શિક્ષક ગૃહકાર્ય નીચેની રીતે આપે છે.

૧. પાત્ર પરિચય લખવા આપે છે.
૨. પાઠ પર આધારિત લેખનકાર્ય આપે છે.
૩. બોધ લખવા આપીને
૪. વિચાર વિસ્તાર આપે છે.
૫. લેખકના જીવન કથન નો અભ્યાસ આપે છે.
૬. પાઠ ને પૂરક વિશેષ વાચન આપે છે.
૭. સમાન કે વિરોધી ભાવવાળા કાવ્યો શોધવા આપે છે.
૮. લેખક / કવિ ની જુદી જુદી રચનાઓ વિશેની માહિતી ભેગી કરવા આપે છે.
૯. શબ્દકોશ દ્વારા વિશિષ્ટ શબ્દોના જુદા જુદા વિશેષણ પર્યાયવાચી શબ્દો શોધવા આપે છે.

કાળા પાટિયાનું કાર્ય

૧. શિક્ષક મરોડદાર સુંદર અક્ષરે લખે છે.
૨. શિક્ષક થી જોડણીની ભૂલો ઘાય છે.
૩. લખાણ આકર્ષક છે
૪. તુલનાત્મક અભ્યાસ માટે ઉપયોગ કરે છે.

વ્યાકરણ નું શિક્ષણ

પ્રસ્તાવના :

૧. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓએ શીખી ગયેલા કોઈ પાઠના વાક્યો કે તેનો ફકરો રજૂ કરી પ્રસ્તાવના કરે છે.
૨. શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન ના આધારે લાલના જ્ઞાનનું જોડાણ યોગ્ય રીતે કરી શકે છે.
૩. શિક્ષક વ્યાકરણના નવા શીખવતા મુદ્દાને સંબંધ પરાવર્તી વ્યાકરણની વિગતોનું વિદ્યાર્થીઓના પૂર્વજ્ઞાન ના આધારે પ્રશ્નોની ચર્ચા કરે છે.
૪. ઉદાહરણો આપી ને
૫. સમજૂતી દ્વારા
૬. પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા
૭. શિક્ષક વ્યાકરણ શીખવવાના નવા મુદ્દા ના સ્વરૂપને લક્ષમાં રાખી પાઠ્ય પુસ્તકમાંથી શીખી ગયેલાં વાક્યો / ફકરાની ક્ર.પા. પર રજૂઆત કરે છે.
૮. વ્યાકરણ શીખવવા આગમન અભિગમ નો ઉપયોગ કરે છે.
૯. વ્યાકરણ શીખવવા નિગમન અભિગમનો ઉપયોગ કરે છે.

વ્યાકરણ શિક્ષણ ના પાઠ દરમ્યાન :

૧૦. ચાર્ટ નો ઉપયોગ
૧૧. ફ્લેશ કાર્ડ નો ઉપયોગ
૧૨. ટેપ નો ઉપયોગ
૧૩. શિક્ષક શીખી ગયેલા નવા મુદ્દાના પ્રતીકરણ માટે પાઠમાંથી ફકરા / વાક્યો લઈ ક્ર.પા. પર નોંધ કરે છે.
૧૪. શિક્ષક વિદ્યાર્થી દ્વારા નવા મુદ્દાની ઓળખ કઠાવી ચર્ચા ને અસરકારક બનાવે છે.
૧૫. અગાઉ શીખી ગયેલા સંબંધિત મુદ્દાની સાથે નવા મુદ્દા ના ઉદાહરણો આપી વાક્યનું પરીક્ષણ કરે છે.
૧૬. શીખી ગયેલા મુદ્દા ને આધારિત આપે છે.